

GAZİANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Araştırma Makalesi • Research Article

IV. Antiochos Epiphanes'in Yahudi Politikası ve Makkabi İsyanı (M.Ö. 175-163)¹

Antiochos IV. Epiphanes Policy towards the Jews and the Maccabean Revolt (175-163 BC)

Murtaza ALİ^{a*}

^a Doktora Öğrencisi, Gaziantep Üniversitesi, Tarih Bölümü, Gaziantep/TÜRKİYE
ORCID: 0000-0002-0062-0782

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 23 Mayıs 2022

Kabul tarihi: 29 Temmuz 2022

Anahtar Kelimeler:

IV. Antiochos,

Makkabi isyanı,

Yahudiler

ÖZ

Tarihte yaşanan en büyük isyanlardan biri olan Makkabi isyanının kökenleri karmaşık olmakla beraber dini veya kültürel hoşgörüsüzlük konularının çok ötesinde nedenlere dayanmaktadır. Seleukos Kralı IV. Antiochos Epiphanes'in Jerusalem'deki (Kudüs) eylemleri ve Yahudilere karşı izlediği zalimane politikalar, Yahudilere, geleneklerine ve dinlerine karşı benzersiz bir nefret duyduğuna dair bir kanaat ortaya koymuştur. IV. Antiochos, Yahudilere karşı çıkardığı ferman ve aldığı kararlar sonucu M.Ö. 167 yılında Yahudi toplumunu isyana sürüklemiştir. Antiochos'un, Yahudi inancına saldıran kararları, olayların daha da körüklenmesine ve bunun neticesinde Seleukos ordusuna karşı şiddetli bir isyan başlamasına yol açmıştır. Bu isyan zamanla milli bir devrime dönüşmüş ve Jerusalem'deki Seleukos varlığının sona ermesine zemin hazırlamıştır. Makkabi İsyanının sonunda Yahudi topluluğu özgürlüğüne kavuşmuş ve kendi krallıklarını kurmuşlardır. Bu çalışmada Seleukos Kralı IV. Antiochos'un Yahudilere karşı izlediği politika ve bunun sonucu Judea'da patlak veren Makkabi isyanını ele alınmıştır.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: May 23, 2022

Accepted: July 22, 2022

Keywords:

Antiochus IV,

Maccabean revolt,

Jews

ABSTRACT

The origins of the Maccabean revolt, one of the largest revolts in history, are complex but are based on causes far beyond religious or cultural intolerance. The actions of the Seleucid King Antiochus IV. Epiphanes in Jerusalem and the cruel policies he pursued against the Jews have revealed a conviction that he has a unique hatred for the Jews, their traditions and religions. As a result of the edict and decisions taken by Antiochus IV against the Jews. In 167 BC, he led the Jewish community to revolt. The decisions of Antiochus, which attacked the Jewish faith, led to further intensification of events and as a result, a violent revolt against the Seleucid Army. This revolt turned into a national revolution over time and paved the way for the end of the Seleucid existence in Jerusalem. At the end of the Maccabean revolt, the Jewish community gained its freedom and established its kingdom. In this study, the policy of the Seleucid King Antiochus VI towards the Jews and the result of the Maccabean revolt that broke out in Judea will be discussed.

¹ Seleukoslar Dönemi'nde Suriye: Büyük İskender'in Ölümünden (M.Ö. 323), Pompeius'un Suriye Fethine kadar (M.Ö. 64/63) adlı doktora tez çalışmasına dayanmaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

After Alexander the Great died suddenly in 323 BC in Babylon, the vacuum he left was too big for one of his generals to fill. The empire he conquered was too broad to be ruled by one person, and his projects were far larger than the ambition of any of his generals. Wars and disputes among Alexander's generals lasted about forty years (323-281 BC). A new generation of generals (some of whom were children of Alexander's Lenders) emerged, as did regional rebellions. The dream of the first leaders to maintain the unity of the first empire, which was divided at the end of chaos and fighting, died in three parts: the Kingdom of Macedonia, the Kingdom of Seleucia and the Kingdom of Ptolemy. Seleucus I, the founder of the Seleucid state, was a general of Alexander the Great. He took part in Ipsos in 301 BC alongside the Allied forces against Antigonos army, and after the victory, the territory ruled by Antigonos was shared among the Allied forces and the Syrian region was granted to Seleucus I. After the establishment of the Seleucid State in 311 BC, the territories that were under the control of the Seleucid Kingdom spread over a wide geographical area from the Mediterranean to the Far East and were inhabited by communities with different cultures and beliefs. These communities were not satisfied and easy to manage, so there were rebellions and revolutions based on religious and ideological reasons in different regions. The greatest religious conflicts of the Hellenistic period were between Hellenism and Judaism. Antiochus IV began to interfere in the religious affairs of Jews living in Judea after his ascension to the Seleucid throne. His interference with the priestly hierarchy and the financing of the synagogue have fostered competition and conflict between Jewish parties in Jerusalem. In fact, Seleucid domination had a significant impact on the Judea region at the beginning of the Seleucid reign, with many prominent Jews adopting various Greek experiences to assert their position in the elite. During the reign of Antiochus III, the integrity of the Jewish race was recognized and tax exemptions were granted to them. However, the Seleucid Kingdom policy towards the Jews changed with the ascension of Antiochus IV to the throne. Administrators and priests were appointed loyal to the Seleucid state in the Coele Syria and Phoenician regions in order to obtain taxes and income. In 175 BC, a Jewish clergyman named Jason was elected high priest among the Jews in Jerusalem. This talented priest in Greek culture ordered an increase in taxes collected from the region of Judea for the benefit of the Seleucid state. Once Jason took over as high priest he pursued a different policy than before as he began to spread Greek culture among the Jews. Antiochus IV ordered the construction of a gymnasium in Judea, at the request of the High Priest Jason and his party, so that Jews could engage in activities other than worship.

Antiochus made a surprise visit to Jerusalem before his military campaign against Egypt, and Menelos was appointed high priest instead of Jason. Menelos resorted to violence to suppress pro-Jason opposition. As a result, Jason's supporters started a rebellion and began preparing to take over Jerusalem. Antiochus, who was in Egypt at the time, attacked Jerusalem as soon as he received the news of the rebellion, plundered and destroyed the city, and killed Jason's supporters. Antiochus IV issued a decree in 168 BC banning Judaism altogether and replacing it with the ancient Greek polytheistic religion. On the other hand, "Shabbat", the religious day for Jews and circumcision events, was abolished and Torah banned. In addition, Jewish religious traditions were restricted and the name "Temple of the Lord", one of the largest synagogues, was changed to the temple of Zeus. Antiochus sent officials to ensure compliance with the decrees he issued instead of the Torah. Jews who did not comply with these practices were punished by crucifixion or hanging. According to the book of Maccabees, a group of Jews living in Judea welcomed the new laws. Antiochus, who wanted to strengthen Jewish Hellenism, later ordered all Jews to worship the Greek gods and take vows from them. Offerings were held once a year on the birthday of Antiochus. Curiously, the Jews living in Antioch (unlike the situation in Judea) were able to exercise freely and enjoyed many privileges. By 165 BC rebels loyal to Judah had caused enough destruction to attract the attention of King Antiochus. They completely controlled the road between Jerusalem and Jaffa. Antiochus was on a military campaign in the eastern states at the time, so he appointed a general named "Lasyas" to deal with the problem of Judea. After the death of Antiochus in 164 BC during his campaign in the East, the Seleucid state's relationship with the Jews acquired a new dimension. Judas and his gangs attacked the Seleucid garrison in Judea. Judas and his supporters succeeded in taking control of Jerusalem and first cleared the Jewish cult of "Greek idols". The Jews declared the day they regained Jerusalem "Hanukkah" and celebrated it for eight days. Antiochus, who ascended the throne in 163 BC, promised to end all persecution of the Jews and restore their legal rights they had before the reign of Antiochus IV.

The reason why Antiochus deliberately provoked the Jewish population of Jerusalem, was a highly controversial topic. However, covering the period leading up to the events of the rebellion that challenged the authority of the Kings in the region is crucial to understanding the societies that lived under the Seleucid Kingdom and the stability of the kingdom. The Jews did not attempt to revolt against the Seleucid state before the period of Antiochus IV and this is an important indication that the Jewish question arose in the period of Antiochus IV. He decided to enter the city of Jerusalem in order to maintain the control and obedience necessary for his administration. Direct Jewish interference in their social, cultural and Religious Affairs paved the way for the uprising. However, Antiochus was not satisfied with this, and he issued an advisory opinion completely banning Judaism and sacred worship. As a result of these decisions, some Jews began a rebellion against Jason who was appointed by Antiochus and the Seleucid entity and proclaimed Menelaus the new high priest. King Antiochus, who did not succeed during the attack on Egypt and was vaccinated by the Roman ambassador, reacted very unexpectedly and took his ambition from the rebels in Judea but the spread of the uprisings dealt a major blow to the Seleucid state's presence in the region. The Jewish rebels established their own independent kingdom after they succeeded in capturing Jerusalem.

Giriş

Büyük İskender'in M.Ö. 323 yılında ölmesiyle birlikte kurmuş olduğu imparatorluk yıkılmış ve geride kalan halefler arasında paylaşılmıştır. Bu halefler arasında Seleukos Devleti'nin kurucusu I. Seleukos Nikator yer almıştır. M.Ö. 301 yılında Antigonos ile koalisyon arasında yapılan İpsos Savaşı'nı, I. Seleukos'un içinde yer aldığı koalisyon kazanmıştır. Antigonos'un hükmettiği toprakları Seleukos, Lysimakhos ve Kassandros arasında paylaşılmış ve Suriye bölgesi I. Seleukos'a verilmiştir. Paylaşımdan eli boş çıkan Mısır Kralı Ptolemaios ise Yahudilerin yaşadığı Koele Syria bölgesini işgal etmiştir. Bu da Seleukos ve Ptolemaios krallıkları arasında kuşaklar boyu süren bir savaşa dönüşmüştür. Söz konusu bölge III. Antiochos dönemine kadar Ptolemaios kontrolünde kalmıştır.

III. Ptolemaios'un ölümünden sonra, yerine yönetim konusunda hiçbir deneyimi olmayan oğlu IV. Ptolemaios geçmiştir. Mısır'daki yönetim zayıflığını idrak eden III. Antiochos, Koele Syria bölgesini geri almak için bölgeye kapsamlı bir hamle düzenlemiştir. Ne var ki, Seleukos ordusu M.Ö. 217 yılında Gaza yakınlarında yapılan IV. Suriye Savaşı olarak bilinen savaşı kaybetmiştir. Daha sonra M.Ö. 200/199 yılında Antiochos ve çocuk Kral V. Ptolemaios orduları arasında "Panium Savaşı" yaşanmıştır.² Seleukos ordusu, işgal altındaki Suriye'nin güneyine saldırarak Ptolemaioslar'ın işgal ettikleri bütün Suriye topraklarını geri almış ve Judea üzerindeki Ptolemaios hâkimiyetini sona erdirmiştir.³ Böylece Yahudi nüfusun yaşadığı bölgeler Seleukos Devleti'ne bağlanmıştır.

III. Antiochos'un Magnesia Savaşı'nda Romalılara yenilmesinin ardından Apameia Antlaşması imzalamıştır. Söz konusu antlaşmada dayatılan şartlar Seleukos Krallığı'nın önemli ölçüde zayıflamasına ve küçülmesine yol açmıştır.⁴ Apameia Antlaşması'ndan kısa bir süre sonra M.Ö. 187 yılında, III. Antiochos ölünce yerine tahtın varisi olan büyük oğlu IV. Seleukos Philopator⁵ geçmiştir.⁶ Ancak çok zor bir zamanda tahta çıkan IV. Seleukos tecrübesi olması nedeniyle krallığa hiçbir şey katmadan M.Ö. 175 yılında kendi generali Heliodoros tarafından öldürülmüştür. IV. Seleukos'un talihsiz bir şekilde öldürülmesinden sonra yerine gaspçı General Heliodoros geçmiştir.⁷ O esnada Roma'da esir olarak tutulan IV. Antiochos Epiphanes⁸, bu durumdan haberdar olur olmaz acil bir şekilde Roma'dan ayrılarak Seleukos Devleti'nin başkenti olan Antiocheia'ya doğru yol almıştır.⁹

IV. Antiochos Epiphanes Dönemi (M.Ö. 175–163)

III. Antiochos'un ölümünden sonra başa geçen IV. Antiochos devrinde Seleukos Krallığı gücünün doruğuna ulaşmıştır.¹⁰ Antik kaynaklarda IV. Antiochos'un adı ilk olarak M.Ö. 188 yılında Roma ile III. Antiochos arasında yapılan Magnesia Savaşı sonrası imzalanan Apameia Anlaşması'nın maddeleri arasında geçmiştir. Söz konusu antlaşma maddeleri gereğince diğer rehinlerle birlikte Roma'ya götürülmüştür.¹¹ IV. Antiochos, Roma'da kaldığı 12 yıl boyunca çok saygı görmüş ve kişiliği açısından büyük deneyimler elde etmiştir.¹² Roma

² Jones 1987, s. 27; Leo vd. 2015, s. 172.

³ Pol. Hist. 18, 2–19; Ios. ant. Iud. 12, 3; Nushi 1987, 1, s. 301; Rüstem 1969, s. 96.

⁴ Sykes 1958, 1, s. 321; Niesiolowski-Spano 2016, s. 3.

⁵ Philopator, "babasını seven" anlamına gelmektedir. Bkz. Oppenheim 1969, s. 567; Jawad 2008, s. 252.

⁶ Iust. Epit. 32, 2; Diod. 28, 3; App. Syr. 66; Zon. Epit. Hist. 9, 21; Mørholm 1966, s. 37; Ferah 2002, s. 147.

⁷ App. Syr. 45; Grainger 2015, s. 28.

⁸ Epiphanes sözcüğü Yunancada "Belirgin Tanrı" anlamına gelmektedir. IV. Antiochos'a muhalif bazı kesimler tarafından "Epimanes" yani deli olarak adlandırılmıştır. Bkz. Austin 1981, s. 269; El-Abid 1993, s. 120; Rüstem 1969, s. 10.

⁹ Mørholm 1966, s. 37; Patiel 1979, s. 43.

¹⁰ App. Syr. 45.

¹¹ App. Syr. 38-39; Pol. Hist. 16, 18–19

¹² Liv. 41, 9–13; Hasan 2000, 16, s. 217.

şehir medeniyeti ve yaşam tarzından etkilemiştir.¹³ IV. Antiochos'un Roma'daki zorunlu ikameti, onun politika, uluslararası ilişkiler ve yeni bir küresel güç olarak Roma ile ilgili olarak kendi krallığının durumu hakkında bilgi sahibi olmasını sağlamıştır.¹⁴ Nitekim tahtına geçtikten Roma kültürünü Suriye'ye getirmiş ve yayılması için büyük bir çaba göstermiştir.¹⁵

Buna karşın, bazı tarihçiler IV. Antiochos'un, garip ve tartışmalı karaktere sahip bir kral olduğunu iddia etmiştir. Ayrıca kısıtlamalardan ve kurallardan hoşlanmayan garip biri olarak tanımlamışlardır.¹⁶ Tarihçi Appian onunla ilgili "aktif ve yaratıcıydı, makamına layık bir kraldı" ifadesini kullanmıştır.¹⁷ Makkabi kitapları,¹⁸ Josephus ve Daniel Seferi gibi Yahudi kaynakları IV. Antiochos'u, acımasız, zalim ve tanrı düşmanı olarak zikretmiştir.¹⁹

IV. Antiochos'un Roma'daki esareti sırasında devleti büyük kardeşi IV. Seleukos yönetiyordu.²⁰ IV. Seleukos'tan sonra tahta geçen IV. Antiochos, Suriye'yi gaspçı general Heliodoros'tan kurtardıktan sonra Suriye halkı tarafından ona Epiphanes (*Ἐπιφανής*, kendini gösteren tanrı) unvanı verilmiştir.²¹ Buna karşın IV. Antiochos tahta geçtikten sonra başkent Antiocheia'da büyük bir siyasi karışıklık başlamıştır. IV. Seleukos yanlısı bir gurup muhalif IV. Antiochos'un Suriye'nin başına geçmesinden büyük rahatsızlık duyuyordu. IV. Antiochos durumu kontrol altına almak için Antiocheia'ya geçmiş ve IV. Seleukos'un dul eşiyle evlenmiştir. Ayrıca konumunu daha da güçlendirmek için madeni sikkeler üzerine kendi resmini bastırmıştır.²² IV. Antiochos'un izlediği zeki politika, saltanatını meşrulaştırmaya ve kendisine karşı çıkanları kontrol altına almasına önemli ölçüde yardımcı olmuştur.²³

IV. Antiochos'un Yunan dünyasıyla olan ilişkileri, hükümdarlığı sırasında onun gücünü ve kontrolünü güçlendirmiş ve Apameia Antlaşması'nın bir sonucu olarak düşüşten sonra Seleukos Krallığı istikrara kavuşturma hedefini göstermiştir.²⁴ İlişkilerini güçlendirmek için aralarında Rodos'un da bulunduğu Yunan krallıklara hediyeler göndermiştir.²⁵ IV. Antiochos M.Ö. 174 yılında tahta geçmesinin ardından Roma Senatosu Antiocheia'ya bir elçi heyeti göndermiştir. Aradan bir yıl geçmeden IV. Antiochos tarafından da Roma'ya bir elçi heyeti gönderilmiştir. Söz konusu elçi beraberinde Apameia Antlaşması'na göre Roma'ya ödenen tazminatın son taksidini Roma'ya götürmüştür.²⁶ Bu, Seleukos Devletinin ekonomisinin ne denli güçlü olduğunun bir göstergesiydi.²⁷ O sırada Roma'nın Makedonya ile savaşın eşiğinde olması nedeniyle Seleukos Devleti ile uğraşmak istemiyordu. Dolayısıyla IV. Antiochos ile arasını iyi tutmak için onun bazı yaptıklarına göz yummuştur.

¹³ IV. Antiochos Antiocheia şehrinde Roma mimarisine uygun yapılar inşa ettirmiştir. Buna en büyük örnek Jüpiter adına inşa ettiği mabettir. Bkz. El-Nasiri 1992, s. 255.

¹⁴ Liv. 41, 9–13; Niesiolowski-Spano 2016, s. 4.

¹⁵ Pol. Hist. 25, 3–5; Diod. 29, 32; Roma'daki bazı asil kişilerin yaşam tarzlarından çok etkilenen Antiochos, diğer Seleukos hükümdarlarından farklı bir yaşam sürmüştür. Bazı geceler herkesten habersiz yanına güvenilir iki kişi alarak giydiği uzun bir Roma abasıyla (Toga) Antiocheia sokaklarında dolaşmayı seviyordu. Bazı zamanlar da şehirdeki Pazar meydanlarına gidip halkın sıkıntılarına kulak veriyordu. Bazen de Antiocheia'daki halk düğünlerine katılıyordu. Bkz. Pol. Hist. 26, 1; Liv. 41, 20; Diod. 29, 32.

¹⁶ Mørkholm 1966, s. 40; Meadows 2002, s. 59–61.

¹⁷ Pol. Hist. 29, 26.

¹⁸ Makkabi, M.Ö. 167 yılında Seleukos Devleti'ne karşı Yahudi ayaklanmasını başlatan dindar önderin lakabıdır. Bkz. Abbudi 1991, s. 805.

¹⁹ Mørkholm 1966, s. 181.

²⁰ IV. Antiochos'un tahta çıkmasıyla ilgili bazı tartışmaları vardı. Ona muhalif olan bazı kesimler Seleukos tahtının meşru varisinin Demetrios olduğunu iddia etmişlerdir. Ancak Demetrios o sırada Roma'da tutsak olduğundan muhalifler yapacak bir şeyi yoktu. Bkz. Mørkholm 1966, s. 10.

²¹ App. Syr. 45; Austin 1981, s. 269; El-Abid 1993, s. 120.

²² Mørkholm 1966, s. 49; Campbell 2014, s. 8; Dodd 2009, s. 189.

²³ Mørkholm 1966, s. 49.

²⁴ Pol. Hist. 29, 24.

²⁵ Liv. 42, 20.

²⁶ Liv. 43, 6; Mørkholm 1966, s. 65.

²⁷ Liv. 43, 29.

IV. Antiochos'un nasıl tahta çıktığı ve kullandığı yöntemler doğrudan bilinmemektedir. Ancak muhtemelen genel olarak kralların başvurduğu rüşvet, terfi, infaz ve sürgün gibi yöntemlere başvurmuştur. Yöntemleri hakkında ipucu veren tek kaynak, kendisine muhalif olan *Daniel Seferi*'dir. Söz konusu eserde IV. Antiochos'u "aşağılık", yönetim şeklini ise "yağmacı" olarak tanımlanmıştır.²⁸ Yöntemleri ne şekilde olursa olsun IV. Antiochos krallığı süresince başarılı olduğu açıktır.²⁹ Saltanatının erken dönemlerinde başvurduğu önlemlerden biri de muhalifleri ortadan kaldırmak ya da kendisine karşı oluşabilecek olası komploları bozmak için satraplıklara gidip halk arasında dolaşmaktır.³⁰

Makkabi İsyanı (M.Ö. 164–163)

Seleukos Krallığı kontrolündeki topraklar, Akdeniz'den uzak doğuya kadar geniş bir coğrafyaya yayılıyordu. İçerisinde değişik kültür ve inançlara sahip topluluklar yaşıyordu. Bu toplulukların idaresi son derece zordu. Bu nedenle değişik bölgelerde belli aralıklarla dini ve ideolojik nedenlere dayanan isyan olayları yaşanıyor. Bu dönemdeki en büyük dini çatışmalar Helenizm ve Yahudilik arasındaki yaşanmıştır. IV. Antiochos'un tahta çıktıktan sonra Judea'da yaşayan Yahudilerin dini işlerine müdahale etmeye başlaması, Jerusalem'deki, Yahudi tapınağın rahipler hiyerarşisine ve finansmanına müdahalesi, hizipler arası rekabeti ve ihtilafı körüklemiştir.³¹

IV. Antiochos dönemi öncesi Seleukos hegemonyası,³² ilk dönemler Judea bölgesi üzerinde önemli bir etki yaratmış ve birçok ileri gelen Yahudi, seçkin statüsünü yürürlüğe koymak için çeşitli Yunan geleneklerini benimsemiştir.³³ III. Antiochos döneminde Yahudi etnik kökeninin bütünlüğü tanınmış ve vergi muafiyetleri getirilmiştir. Ancak IV. Antiochos'un tahta çıkmasıyla bu politika değişmiş, vergi ve gelir elde edebilmek için Koele Syria ve Fenike bölgelerine yöneticiler veya rahipler atamıştır.³⁴

M.Ö. 175 yılında Yahudiler arasında yapılan başrahip seçimlerinde (IV. Antiochos'un da baskılarıyla) Jason adlı bir Yahudi din adamını başrahip seçilmiştir. Yunan Kültürüne meyli olan bu rahip, Seleukos Devleti adına Judea bölgesinden alınan vergileri arttırmıştır. Jason başrahiplik görevine başlar başlamaz daha öncekilerinden farklı bir politika izleyerek Yahudiler arasında Yunan kültürünü yaymaya başlamış ve Tyros kentindeki Herakles tapınağına hediyeler ve kurbanlar göndermeye başlamıştır.³⁵ Onun izlediği politika Hellen kültürü Yahudiler arasında hızla yayılmıştır. Bu da bazı Yahudi topluluklarının Yunanlılara özgü yaşam tarzını benimsemesine yol açmıştır.³⁶ Diğer yandan Jerusalem kenti, yeni bir Antiocheia olarak görülmeye başlanmış ve diğer Seleukos kentlerinden bir farkı kalmamıştır.³⁷

Başrahip Jason ve partisinin de isteği üzerine, IV. Antiochos, Yahudilerin ibadet dışında başka aktivitelerle de meşgul olmalarını sağlamak için Jerusalem'de bir jimnastik salonu inşa etmiştir.³⁸ Bu spor tesisinde sistematik bir şekilde Yunan kültürünü benimseyen genç Yahudi sınıflar yetiştirilmeye başlanmıştır. Rahip ailelerden gelen Yahudiler, spor salonuna

²⁸ Daniel 11, 40–45; Grainger 2015, s. 31.

²⁹ App. Syr. 45.

³⁰ Liv. 42, 6, 12; Grainger 2015, s. 32.

³¹ Andrade 2013, s. 56.

³² I. Seleukos Suriye bölgesinde ve diğer bölgelerde yaşayan toplulukların inanç ve kültürlerine hoşgörülle yaklaşmıştır. Böylelikle iç karışıklıkların önüne geçmiş ve krallığının sınırlarını genişletmeyi başarmıştır.

³³ Macc. I, 41-42.

³⁴ Andrade 2013, s. 57.

³⁵ Aslında bütün bu gelişmeler gösteriyor ki Yahudiler kendi rızalarıyla Yunan kültürünü benimsemiş ve IV. Antiochos da bu durumu fırsata çevirmiştir. Bkz. Bevan 1954, 8, s. 505; Raşit 1995, s. 115.

³⁶ Macc. II, 4, 7–20; Dubnov 1967, 1, s. 481; Necip 1984, s. 110.

³⁷ Bevan 1954, 8, s. 502.

³⁸ Macc. I, 1, 16; Jawaher 2005, s. 34-35.

“Antakyalı” anlamına gelen “Antiochenes” adı altında kaydedilmiştir.³⁹ Burada yetişen Yahudiler Yunan vatandaşlığı statüsüne ulaşıyor, daha sonra birçoğu, Jerusalem’deki tapınak topluluğunun rahipleri oluyor ve Tevrat yasalarını hem geleneksel rahiplik ritüellerine hem de Yunan yurttaşlık faaliyetlerine katılımlarını kolaylaştıracak şekilde yorumluyorlardı.⁴⁰ Judea’nın Hellenize edilmesi, olası isyanları önleme ve entegre etme çabalarının bir parçasıydı. Bu süreç Seleukos Devleti’ne bağlı bazı bölgelerde oldukça başarılıydı; ancak Judea’daki durum tamamen farklıydı ve Helenleşmeye karşı olan, muhafazakâr bir Yahudi kesim vardı. Bu gurup Antiochos’un gelecekteki planlarına açık bir tehdit oluşturuyordu.

IV. Antiochos, Mısır’a gerçekleştireceği sefer öncesinde M.Ö. 169/8 yılında (VI. Suriye Savaşı öncesi) Jerusalem’e sürpriz bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Onu Yahudi Başrahip Jason karşılamış ve kralı memnun etmek için büyük bir çaba göstermiştir.⁴¹ Ancak Jason’un bütün bu çabalarına rağmen, üç yıllık başrahiplik süresini doldurduğu için Antiochos onu görevden alarak yerine kendisine daha sadık biri olan Menelaos⁴² adında yeni bir Yahudi din adamı atamıştır.⁴³ Aslında Antiochos’un yaptığı bu değişikliğin asıl nedeni, Menelaos’un ona yaptığı cazip teklif olmuştur. Buna göre başrahip olması karşılığında Yunan kültürünü daha çok yayma ve Jason tarafından verilen vergi miktarını 1800 talente çıkarma sözü vermiştir.⁴⁴ İkinci Makkabi Kitabı’nda yazılanlara göre IV. Antiochos, Jerusalem’de olduğu sırada Menelaos’un seçilmesine karşı olan gurup Yahudi, Menelaos ve kardeşinin taşkınlıklarını anlatmak üzere Antiochos’un huzuruna üç kişiden oluşan bir elçi heyeti göndermiştir. Ancak Menelaos krala rüşvet vermiş ve aleyhinde tanıklık yapan üç elçiyi öldürmüştür.⁴⁵

Menelaos başrahip olduktan sonra sözünde durarak Antiochos’a yaranabilmek için Judea’yı Yahudi kültüründen tamamen uzaklaştırma yönünde sert bir politika izlemiştir.⁴⁶ Menelaos ve suç ortağı olan kardeşi Lysimachos⁴⁷, Antiochos’a söz verdikleri haraçları ödemek için Yahudi tapınağına hibe edilen altın kapları satmaya başlamış ve buna karşı çıkan muhalif Yahudileri bastırmak için şiddete başvurmuşlardır.⁴⁸ Eski Rahip Jason’ın mabedin kutsal kaplarına olan saygısı, başlangıçta onun Jerusalem’de çok az sayıda bir Yunan topluluğu yaratmasını sağlarken, Menelaos’un mabedin hazinelerini sömürmesi, birçok Yahudi’nin onun faaliyetini kutsal şeylere saygısızlık olarak görmesine neden olmuştur.

IV. Antiochos’un Jerusalem Saldırısı

Jerusalem’de Yahudiler arasında yaşanan hizipçilik olayları kısa süre sonra Jason destekçilerinin başlattığı isyanla kesişmiştir. Antiochos, VI. Suriye Savaşı sırasında Mısır’dayken kendisinin orada öldüğüne dair söylentiler çıkmış ve bu haberi duyan Jason yanlıları bir isyan başlatmış Jerusalem’i ele geçirmek amacıyla hazırlıklar yapmaya başlamıştır. İsyanın bir çığ gibi büyüdüğünü gören Menelaos, Jerusalem’i terk etmek zorunda kalmıştır.⁴⁹ İsyan haberini alan IV. Antiochos ise Jerusalem’e saldırmış, kenti yağmalayıp tahrip etmiş ve Jason yanlılarını öldürmüştür. Makkabi Kitabı’nda anlatılanlara göre Seleukos ordusu üç günde

³⁹ Macc. II, 4, 9, 12-14.

⁴⁰ Andrade 2013, s. 58; Jawaher 2005, s. 35.

⁴¹ Macc. II, 4, 21-22; Macc. IV, 4; Bevan 1954, 8, s. 503.

⁴² Menelaos, IV. Antiochos tarafından Helen kültürünü yayması için görevlendirilen Yahudi başrahiptir. Yahudi halkına karşı uyguladığı politika yüzünden suikasta kurban gitmiştir. II. Makkabi Kitabı’nda Menelaos ile ilgili başrahiplik için gerekli nitelik yoktu, ancak zalim bir zorbanın ateşli hırsına ve vahşi bir canavarın öfkesine sahipti” ifadeleri yer almıştır. Macc. II, 4, 25; Abbudi 1991, s. 829-830.

⁴³ Ios. *ant. Iud.* 12, 5, 21; Perdue 2015, s. 59.

⁴⁴ Macc. II, 4, 23-25; Bevan 1954, 8, s. 503; Dubnov 1967, 1, s. 82; Mørkholm 1966, s. 142.

⁴⁵ Macc. II, 4, 43-50; Ios. *ant. Iud.* 12, 5, 1.

⁴⁶ Macc. I, 14.

⁴⁷ Lysimachos, Menelaos’un kardeşi ve aynı zamanda başrahip yardımcılığı görevini yürütmüştür. Yahudi isyanları sırasında öldürülmüştür. Macc. II, 4, 39-42.

⁴⁸ Macc. II, 4, 33-34.

⁴⁹ Macc. II, 5, 24; Szabo 1997: 11; Jawaher 2005, s. 55.

yaklaşık 80.000 Yahudi kılıçtan geçirmiş ve geri kalanları da esiri olarak almıştır.⁵⁰ Antiochos daha sonra Menelaos eşliğinde Jehovah Tapınağı'na girerek tapınağın “kutsal kaplarını” ve 1800 talenti yağmalamış ve Menelaos'a yardımcı olmak üzere Jerusalem'e iki yönetici atamıştır.⁵¹

IV. Antiochos bölgeden ayrılır ayrılmaz Yahudiler tekrar ayaklanmış ve girişim yerel komutan Apollonias tarafından engellenmiştir. Bu ikinci isyandan sonra Jerusalem, kent statüsünü kaybetmiş, yerine şehir içinde bir kale içine kurulmuş ve Seleukos ordusunun yer aldığı bir garnizon şehri haline gelmiştir.⁵² Bu da Yahudilerin şehri terk ederek başka bölgelere göç etmesine neden olmuştur.

Bütün bu gelişmeler üzerine Kral IV. Antiochos M.Ö. 168 yılında bir kararnâme ile Yahudi dinini tamamen yasaklanmış ve yerine çok tanrılı Antik Yunan dinini dayatmıştır. Bu kararnâmeyle Yahudiler için kutsal gün olan “Cumartesi Günleri”ni (Şabat) ve sünnet etkinlikleri iptal edilmiş ve Tevrat yasaklanmıştır. Ayrıca Yahudi dini geleneklerini kısıtlanmış ve Yahudilerin en büyük mabetlerinden olan Jehovah Tapınağı'nın adı Zeus Tapınağı olarak değiştirilmiştir. Antiochos, Tevrat yerine çıkardığı kararnâmelere uyulmasını sağlamak için görevliler göndermiştir. Bunlara uymayanlar çarpmıha gerilerek veya asılarak cezalandırılmıştır.⁵³ Makkabi Kitabı'na göre Judea bölgesinde yaşayan Yahudilerin bariz bir kısmı yeni kanunları memnuniyetle karşılamış ve uygulamıştır.⁵⁴ Yahudi Hellenize etme planlarını ilerletmek isteyen IV. Antiochos, daha sonra tüm Yahudilerin Yunan tanrılarına ibadet etmesini ve onlardan tanrılara adak adamalarını emretmiştir.⁵⁵ Kurbanlar Antiochos'un her doğum gününde yılda bir kez gerçekleşmiştir.⁵⁶ Ancak gariptir ki, Antiocheia'da yaşayan Yahudiler Judea'daki durumun tam tersine, ibadetleri serbestçe gerçekleştirebiliyorlardı ve birçok ayrıcalığa sahipti.⁵⁷

Bazı Yahudi guruplar, IV. Antiochos'un sert kararlarını kabul etmek zorunda kalmış olabilir, kralın taleplerine karşı gelen ve direnen Yahudi toplulukları da vardı.⁵⁸ M.Ö. 166 yılında, Jerusalem'deki Jehovah Tapınağı'nın Zeus Tapınağı'na dönüştürülmesi üzerine, Makkabi öncülündeki isyan başlamıştır. Başlangıçta basit bir alt sınıf eylemi gibi görülen isyan, zamanla milli bir devrime dönüşmüştür.⁵⁹ Makkabi Kitabı'nda anlatıldığına göre, Seleukos Kralı Antiochos Yahudilerin dini ibadetlerini yasaklayınca, kırsal kesimden bir rahip Hashomonayim ailesinden olan Mattathias,⁶⁰ Yunan tanrılarına ibadete karşı çıkarak Seleukoslara karşı bir isyan başlatmıştır. Mattathias, Yunan bir tanrıya kurban sunmak isteyen bir Yahudiyi öldürmüş ve yanına beş oğlunu da alarak dağlık bölgelere kaçmıştır.⁶¹ Mattathias daha sonraları Seleukos ordusuna karşı amansız bir mücadele vermiş, Seleukos askerlerine suikastlar düzenlemiş ve ayaklanmayı desteklemeyen Yahudileri öldürmüştür.⁶² Kısa bir süre sonra şehirlerden kaçan ve mağaralarda saklanan erkek, kadın ve çocuk gurupları Seleukos

⁵⁰ Ios. *Bell. Iud.*, 1, 1 ; Ios. *ant. Iud.* 12, 5, 4; Macc. II, 5, 21 ;Ziyade 2016 s. 151; Jawher 2005, s. 39-40.

⁵¹ Macc. II, 5, 26.

⁵² Macc. II, 5, 26; Szabo 1997, s. 12; Andrade 2013, s. 60-61.

⁵³ Ios. *Bell. Iud.*, 1, 1 ; Ios. *ant. Iud.* 12, 5, 4; Macc. I, 1, 42; Macc. II, 6, 1-12; 7-42; El-Nasiri 1992, s. 262; Abdullah ve Khakaf 2018, s. 89.

⁵⁴ Macc. I, 1, 43.

⁵⁵ Ios. *ant. Iud.* 12, 5, 4; Macc. I, 1; Mørkholm 1966, s. 145-146.

⁵⁶ Macc. II, 6, 7.

⁵⁷ Ios. *Bell. Iud.*, 1, 1-2; Downey 1967, s. 85.

⁵⁸ Macc. I, 2, 7.

⁵⁹ Hitti 1958, 1, s. 268; Demircioğlu 2015, s. 405.

⁶⁰ Mattathias, Yahudi Hashomonayim ailesinden olan bir başrahiptir. M.Ö. 150 yılında Seleukos Kralı Alexander Balas tarafından Yahudi Kralı olarak tanınmıştır. Tryphon tarafından suikasta uğraması sonucu hayatını kaybetmiştir. Bkz. Abbudi 1991, s. 805.

⁶¹ Ios. *ant. Iud.* 12, 6, 2; Ios. *Bell. Iud.*, 1, 3; Macc. I, 2, 15-25; El-Nasiri 1993, s. 262.

⁶² Ios. *Bell. Iud.*, 1, 3 ; Macc. I, 2, 45-46.

birlikleri tarafından ele geçirilmiştir.⁶³ Seleukos ordusu dağlardaki Yahudi isyancılarla savaşmış ve bazılarını öldürdükten sonra tekrar Jerusalem'e dönmüştür.⁶⁴

Mattathias M.Ö. 166 yılının sonlarında hayatını kaybedince isyanın kontrolü beş oğlundan biri olan Judas'a geçmiştir.⁶⁵ Judas liderliğindeki Makkabi isyanı, Seleukos ordusuna karşı birkaç yıl boyunca gerilla tarzı savaşlarla devam etmiştir.⁶⁶ Makkabi isyanı, Seleukos Krallığı açısından küçük ve bölgesel bir isyan olarak algılanmıştır. Bu nedenle, bu tür isyanlar IV. Antiochos tarafından ciddiye alınmamıştır. Ancak zamanla sayıları çoğalıp köylere baskın yapınca dikkat çekmeye başlamışlardır. Judea'daki yerel yönetim ne kadar isyanı bastırmak istese de isyancılar saldırılarına hız kesmeden devam etmişlerdir.⁶⁷

M.Ö. 165 yılına gelindiğinde, Judas'a bağlı isyancılar en sonunda Kral IV. Antiochos'un dikkatini çekecek kadar yıkıma neden olmuş, Jerusalem ve Yafa arasındaki yolu tamamen ele geçirmişlerdir.⁶⁸ O esnada IV. Antiochos doğuda seferde olduğundan, Lysias adındaki komutanı Judea sorunuyla ilgilenmesi için görevlendirmiştir.⁶⁹ Antiochos sefere çıkmadan önce Judea'da Seleukos merkezi hükümetini rahatsız edecek çok az olay meydana gelmiş ancak doğuya gitmesinin ardından sorunlar tekrar ortaya çıkmıştır. Jerusalem'deki Yahudi Sinagog'un Zeus Olympios tapınağına dönüştürülmesiyle, bir dizi kraliyet yetkilisi, yeni tanrıya tapınmayı güçlendirmek ve hatta belki de nasıl yapılacağını göstermek için Judea kırsalına yayılmıştır. Bu misyonerler, her yerleşim yerindeki önde gelen Yahudi liderlerinden Yunan tarzında adak yapmalarını istemişlerdir.⁷⁰ Yahudilerin büyük bir çoğunluğu bu yeni ibadet sistemine uyum sağlamıştır.⁷¹ Ancak yine de bazı inatçı Yahudi gruplar bu yeni dini gelenekleri reddederek dağlara ve çöllere sığınmışlardır.⁷²

Makkabi Kitabı'nda anlatılanlara göre, Lysias liderliğindeki Seleukos ordusu isyancılara bir saldırı gerçekleştirmiş ancak isyancılar Seleukos birliklerini geri püskürtmeyi başarmışlardır.⁷³ Seleukos ordusunun isyancılar karşısında aldığı yenilgiler, isyanın Lysias tarafından hafife alınmasının bir sonucudur. Lysias, son bir hamle olarak gücünü daha önce Yahudi isyancılar tarafından kontrol altına alınan bölgelerden uzak yeni bir yola yönlendirmiştir. Ancak birliklerinin sayısı, Yahudilere iki eksenden saldırması için yeterli olmamıştır. Sonunda Lysias, Seleukoslara sadık Edomite toplanma alanlarının bulunduğu güneyden ilerlemeye karar vermiştir. Judea ve Edom bölgeleri arasında Yahudi isyancılarla tekrar savaşmıştır. Savaşı kaybedeceğini anlayan Lysias birliklerine geri çekilmelerini emretmiştir. Daha sonra Lysias Makabilerle müzakerelere girmenin akıllıca olduğunu düşünmüş ve onlarla bir antlaşma yapmıştır. Lysias, krala da danıştıktan sonra, Yahudiler ile ilgili genel bir af çıkarmış ve onların Jerusalem'e dönmelerine ve ibadetlerini özgürce yapmalarına izin vermiştir.⁷⁴

M.Ö. 164 yılında IV. Antiochos, Doğu'daki seferi sırasında hayatını kaybedince Seleukos Devleti'nin Yahudilerle olan ilişkisi yeni bir boyut kazanmıştır.⁷⁵ Judas ve çeteleri

⁶³ Ios. *ant. Iud.* 12, 6, 2.

⁶⁴ Ios. *Bell. Iud.*, 1, 5-6.

⁶⁵ Ios. *ant. Iud.* 12, 6, 1,1; Macc. I, 3,1.

⁶⁶ Ios. *ant. Iud.* 12, 7, 1.

⁶⁷ Macc. I, 3, 22; Bickerman 1947, s. 37-38.

⁶⁸ Bickerman 1947, s. 39.

⁶⁹ Ios. *ant. Iud.* 12, 7, 2; Macc. I, 3, 39.

⁷⁰ Macc. I, 1, 42-56; Macc. II, 6, 1-2.

⁷¹ Macc. I, 1, 52.

⁷² Macc. I, 2, 15-25.

⁷³ Macc. I, 4, 20-40.

⁷⁴ Jawaher 2005, s. 55.

⁷⁵ Ios. *ant. Iud.* 12, 7, 2; App. *Syr.* 11; Bickerman 1947, s. 48.

Judea'daki Seleukos garnizonuna bir saldırı gerçekleştirmişlerdir. Jerusalem'in kontrolünü ele geçirmeyi başaran Judas, ilk iş olarak Yahudi ibadetlerini "Yunan putlardan" arındırmıştır.⁷⁶ Yahudiler Jerusalem'i tekrar ele geçirdikleri günü "Hanuka Bayramı"⁷⁷ olarak ilan etmiş ve sekiz gün boyunca kutlamışlardır.⁷⁸ M.Ö. 163'te tahta çıkan V. Antiochos, Yahudilerin tüm zulümlerini sona erdirmeye ve onlara IV. Antiochos yönetimi öncesinde sahip oldukları kanuni hakları tekrar geri getirme sözü vermiştir.⁷⁹

Sonuç

Seleukos Devleti'nin Judea bölgesiyle bu denli ilgilenmesinin altında birçok neden yatmaktadır. Bu nedenler arasında; Judea'nın Seleukoslar açısından stratejik öneme sahip olması, bölgede yaşayan bazı Yahudi kesimlerin VI. Suriye Savaşı'nda Ptolemaios ordusunu desteklemesi ve Judea'nın sahip olduğu zengin tapınaklar yer almaktadır. Sonuç olarak IV. Antiochos dönemi Yahudiler için çok sancılı geçmiştir. Seleukos ordusu on binlerce Yahudi'yi katletmiş, Yahudi dini yasaklanmış ve kent tahrip edilerek yağmalanmıştır. Bütün bunların sonucunda Seleukos hâkimiyetine karşı tarihte "Makkabi isyanı" olarak bilinen Yahudi ayaklanması başlamıştır. İsyan sonraki yıllarda hız kazandıkça, Seleukos Devleti bölgedeki nüfuzunu kaybetmiştir. Zamanla pek çok Yahudi, artık baskıcı bir egemen güçle ilişkilendirdikleri Yunan kültürel biçimlerine karşı çıkmıştır.

IV. Antiochos'un, Yahudi nüfusunu kasten kışkırtmasının nedenleri oldukça tartışmalı bir konudur. Bununla birlikte, bölgedeki kralların otoritesine meydan okuyan isyan olaylarına kadarki dönemi ele alma, Seleukos Krallığı'nın önderliği altında yaşamış olan toplulukları ve krallığın istikrarını anlamak için gayet önemlidir. IV. Antiochos öncesi Yahudilerin Seleukos Devleti'ne karşı herhangi bir ayaklanma girişimi bulunmamaktadır. Bu durum, Yahudi sorunun IV. Antiochos döneminde ortaya çıkışının önemli bir göstergesidir. Antiochos, yönetimi için gerekli olan kontrol ve itaati sürdürebilmek için Jerusalem şehrine girmeyi uygun görmüştür. Ardından Yahudilerin, sosyal, kültürel ve dini işlerine doğrudan müdahale etmeye başlaması, ayaklanmaya zemin hazırlamıştır. Antiochos bunula yetinmemiş bir kararname yayınlayarak Yahudi dinini ve kutsal ibadetlerini tamamen yasaklamıştır. Bu kararlar sonucu bir kısım Yahudi Antiochos tarafından atanan Jason'a ve Seleukos varlığına karşı isyan başlatmış ve Menelaos'u yeni başrahip olarak ilan etmişlerdir. Mısır'daki hamle esnasında başarısızlığa uğrayan ve Romalı elçi tarafından tahkir edilen Kral IV. Antiochos hiç beklenmedik şekilde çok sert bir tepki vererek hırsını Judea'daki isyancılardan çıkarmıştır. Ancak daha sonra çığ gibi büyüyen ve yanan yaygın olayları, Seleukos Devleti'nin bölgedeki varlığına büyük bir darbe vurmuştur. Jerusalem'i ele geçirmeyi başaran Yahudi isyancılar sonunda bağımsız bir krallık kurmuşlardır.

Seleukos Krallığı ile Yahudiler arasındaki çatışma ve ardından M.Ö. 166 yılındaki Jerusalem'deki Jehovah Tapınağı'nın Zeus Tapınağı'na dönüştürülmesi ve adak sunulması, bugün hem Hıristiyanlar hem de Yahudiler üzerinde önemli etkileri olan bir hadisedir. Söz konusu etkiler, Hıristiyanlığın "şehitlik teolojisinde" ve Yahudilerin "Hanuka" kutlamalarında gözlenmektedir. Hem Hıristiyanlık hem de Yahudilik (Musevilik) Makkabi isyanını tarihte kara

⁷⁶ Ios. ant. Iud. 12, 7, 6.

⁷⁷ Bazı kaynaklara göre Hanuka kutlaması, Kral Hezekiel'in tapınağı yenileyip arındırmasından sonra ortaya çıkmıştır. Diğer yandan bu bayramı Babil, Yunanistan ve Romalılar gibi bazı eski halkların ışık festivali ile ilişkilendirenler de mevcuttur. Ayrıca sekiz gün boyunca bu bayramın kutlanma sebebi hakkında, tapınağın arınma sürecinde ve mumları yakmak için yağ şişelerinin arınması sırasında, bir gün yakmaya yetecek kadar sadece bir şişe bulunmuş ancak bu şişe sekiz günü aydınlatmaya yetmiştir. Jawaher 2005, s. 56.

⁷⁸ Jawaher 2005, s. 55.

⁷⁹ Ios. ant. Iud. 12, 9,7; Bickerman 1947, s. 4.

bir leke olarak nitelendirmiştir. Buna karşın modern literatür ve yeni araştırmalar bu konuda Yahudilere daha çok hak verme gayretindedir.

Kaynakça

- H. Abbudi (1991). *Mucem el-hadarat el-şamiyye*. Trabluss: Beyrut.
- Appianosos (1955). *Appianos Romaika "Roman History"*. (Eng. çev. H. White,) London.
- Andrade, N. J. (2013). *"Syrian Identity in the Greco-Roman World"*. New York: Cambridge University Press.
- Austin, M. M. (2006). *The Hellenistic world from Alexander to the Roman conquest*, Cambridge University.
- Daniel Seferi. Düzenleyen: Mar Georges Kilisesi. (Ar. çev. Y. Malaty,).
- Diodoros. (1953). *Bibliothèque historique (Library of History of Diodorus Sicily)*, (Eng. çev. C. H. Oldfather) London.
- Downey, G. (1961). *A History of Antioch in Syria*, Princcton.
- El-Abid, M. (1993). *Suriye fi asıru'l seleukiyyin*, Dimaşık.
- S. A. A. El-Nasiri. (1992). *"Tārīkh ve Hadaret Mısır v'l-sharq-l edna fi-l'asır-l Hellinisti"*, Cairo.
- Ferah, E. Y. (2002). *El-şarkü'l-edna fi'l-asrayin el- Hillensti v'l-Romani*, Giza/ Egypt.
- J. D. Grainger. (2015). *The Seleukid Empire of Antiochos III*, South Yorkshire.
- J. D. Grainger, J. D. (2012). *Wars of the Maccabees the Jewish Struggl*, South Yorkshire.
- Hasan, S. (2000). *Mısır El-Qadimeh. 14*, Cairo.
- Iosephos. *Antiquitates Iudaicea*. (Çev. W. Whiston) University of Cambridge.
- Jones, A. H. M. (1937). *The cities of the eastern Roman provinces*, Oxford.
- Jones, A. H. M. (1971). *The Cities of the Eastern Roman Provinces*, (Ar. çev. İ. Abbas,) Umman.
- Iustinus. *Epitome of Philippic History of Pompeius Trogus*.
- Jawad, H. (2008). *Nişu el-devle'l-Selukiyye ve Kıyamihe*, Baghdat.
- G. Leo, W. Carter, A. Coleman vd. (2015). *"Judea/Israel under the Greek Empires." Israel and empire: A postcolonial history of Israel and Early Judaism*. London: Bloomsbury T&T Clark, 129–216.
- Livius. (1939). (Eng. çev. B. O, Foster,). *William Heinemann*. L. C. L. London.
- Meadows, A. and Shipton. (2002). *Money and its uses in The Ancient Greek world*, Oxford, 2002.
- Mørholm, O. (1966). *The municipal coinages with portrait of Antiochus IV of Syria, congresso internazionale di numismatica*, Roma.
- Nushi, İ. (1987). *Tārīkh-l roman. I*, Kahire.
- Polybios. (2010). *The historiai*. (Ed. F. W. Walbank), (Eng. çev. W. R Paton).
- Rüstem, E. (1969). *Tarikh Yunan min philp Makadoni ila feth el Romani*. Beyrut.
- Sykes, P. M. (1958). *History of Persia*, 1-2, London.
- Szabo, M. E. A. (1997). *Insurgency/counter insurgency: The Maccabean Revolt*, United States Army Command and General Staff College.